

Vaikuttavuusarviointi Papunet.net-sivuston viittomamateriaaleista

25.2.2019

Sari Kivimäki, Johanna Eskelinen / Ideogrammi

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1 Yleistä	3
1.2 Papunetin viittomamateriaali	4
1.3 Tukiviittomamateriaalin käyttäjryhät	5
2. Viittomamateriaali toiminnan tukena	6
3. Viittomamateriaali opetuksen ja oppimisen tukena	7
3.1 Viittomakuvat, itsenäinen opiskelu ja muistiinpalautus	7
3.2 Viittomakuvat ja opetus	8
4. Viittomamateriaali kommunikaation ja vuorovaikutuksen tukena	9
5. Tiedon jakaminen ja leviäminen, laajempi vaikuttavuus	10
6. Johtopäätökset	11
Liite 1: Kehittämistoiveita	
Liite 2: Verkkokyselyn lomake	
Liite 3: Verkkokyselyn vastausten yhteenvedot	

Kannen kuvien lähde: <http://papunet.net/materiaalia/materiaalia-viittomakommunikointiin>
(kuvakooste Sari Kivimäki/ Ideogrammi).

1. Johdanto

1.1 Yleistä

Tässä raportissa arvioidaan Kehitysvammaliiton Papunetin tukiviittomamateriaalien vaikuttavuutta, käytöstä saatavia hyötyjä ja toimivuutta. Raportti perustuu marraskuussa 2018 toteutettuun verkkokyselyyn, jonka tavoitteena oli saada tietoa materiaalin käyttäjäryhmistä, käyttöpaikoista ja materiaalin aikaansaamista hyödyistä ja vaikutuksista. Lisäksi kyselyssä pyydettiin ehdotuksia materiaalin ja palvelun jatkokehittämiseksi sekä laadun ja saavutettavuuden parantamiseksi. Kyselyn toteutti Ideogrammi-työryhmä (Sari Kivimäki ja Johanna Eskelinen) Kehitysvammaliiton Papunetin toimeksiantona ja yhteistyössä Papunetin kanssa. Kysely oli auki kahden viikon ajan 19.11.2018-3.12.2018.

Webropol-palveluun sijoitettu verkkokysely oli kaikille avoin, mutta sen linkkiä pyrittiin jakamaan kohdennetusti todennäköisille käyttäjäryhmille sähköpostiryhmien ja Facebookin kautta. Viittomakommunikaatiota käyttävien läheisiä ja lähi-ihmisiä pyrittiin tavoittamaan potilasliittojen, -yhdistysten sekä järjestöjen kautta, esimerkkeinä mainittakoon CP-liitto, Kuuloliitto, Kuurojen Palvelusäätiö, LapCi ry ja Erityislasten Omaiset ELO ry. Lisäksi yhteyshenkilöt jakoivat linkkiä myös yhteiskunnallisten ja yleishyödyllisten toimijoiden sisällä, kuten Aspa-säätiössä ja Rinnekoti-Säätiössä. Kunnallisella puolella linkkiä jaettiin muun muassa Vantaan vammaispalvelujen päivätoimintaan, Helsingissä Vallilan työ- ja valmennuskeskukseen ja Kuopiossa Perheentaloon. Facebookissa kyselyä jaettiin Esteetön viestintä lapsen arjessa -ryhmään, kahteen kuulovammaisten lasten vanhempien suljettuun ryhmään ja Aivoliiton Puhetta-ryhmään.

Viittomakommunikaatiota opettavia pyrittiin tavoittamaan jakamalla linkkiä Suomen viittomakielen tulkit ry:n ja Suomen puhevammaisten tulkit ry:n jäsenistölle sähköpostitse ja jälkimmäisten Facebook-ryhmässä. Lisäksi linkki oli jaossa kolmen sekä viittomakielen että puhevammaisille tulkkausta tuottavan yksityisen palveluntarjoajan sisäisessä jakelussa ja viittomakielen tulkkien ja viittomakommunikaatiota opettavien Facebook-ryhmissä.

Suomen Puheterapeutiliitto ry jakoi linkkiä omalle jäsenistölleen sekä sähköpostitse että Facebook-ryhmän kautta. Facebookissa linkkiä jaettiin myös Vantaan puheterapia - ja Ideoita puheterapiaan -ryhmissä.

Viittomakielen ohjaajien tavoittamiseksi linkkiä jaettiin ohjaajia kouluttavien Turun kristillisen opiston, Pohjois-Savon opiston ja Rovala-opiston verkostoissa. Lisäksi tavoitettiin kaksi viittomakielen ohjaajien Facebook-ryhmää. Sekä viittomakielen että puhevammaisten tulkkauksen opiskelijoille ja opettajille linkkiä jaettiin Humanistisen ammattikorkeakoulun Helsingin ja Kuopion yksiköiden että Turun Diakonia-ammattikorkeakoulun kautta.

Hoitolaitosten ja asumisyksiköiden työntekijöitä pyrittiin tavoittamaan Honkalampisäätiön, Eteva-kuntayhtymän ja Vaalijalan kuntayhtymän kautta. Päiväkotien henkilöstön tavoittamiseksi otettiin yhteyttä kymmenen kaupungin varhaiskasvatusjohtajaan, joiden kautta linkki saatiin erityisvarhaiskasvatuksen henkilöstölle jakoon. Kahdeksassa kaupungissa linkkiä jaettiin eteenpäin, kahden kaupungin jäädessä pois aikataulullisista syistä. Lisäksi linkki saatiin jakoon Suomen varhaiskasvatuksen erityisopettajat ry:n sähköpostilistojen ja Facebook-ryhmän kautta.

Kyselyyn vastasi kaiken kaikkiaan 469 henkilöä, ja heistä 98% käyttää Papunetin viittomamateriaaleja. Vastaajista suurin osa (49%) kertoi työskentelevänsä päiväkodeissa ja käyttävänsä tukiviittomia työssään. Seuraavaksi suurimmaksi tukiviittomamateriaalien käyttäjäryhmäksi muodostuivat tulkit 23% osuudellaan (viittomakielen tulkit 14%, puhevammaisten tulkit 9%). Prosenttiluvut ovat suuntaa-antavia, sillä esimerkiksi 42% puhevammaisten tulkeista työskenteli myös viittomakielen tulkkeina ja 33% AAC-ohjaajina, ja viittomakielen tulkeista 26% työskenteli myös puhevammaisten tulkkeina ja 10% AAC-ohjaajina.

Kolmanneksi suurimman käyttäjäjoukon muodostivat puheterapeutit 13% osuudellaan. Muista ryhmistä poiketen puheterapeutit vastasivat kyselyyn vain puheterapeutteina.

Tukiviittomia tarvitsevien läheisiä vastaajista oli 8% ja hoitolaitoksissa, asumisyksiköissä sekä työ- ja päivätoiminnassa tukiviittomamateriaalia käytti 7% vastaajista (hoitolaitokset tai asumisyksiköt 4%, työ- tai päivätoiminta 3%). Avustajina vastaajista toimi 4% sekä AAC-ohjaajina 3%. Näihin vastaajaryhmien vastaajista tukiviittomia tarvitsevien läheiset olivat rooliltaan moninaisimpia: kolmannes läheisistä (33%) työskenteli itsekin päiväkodeissa, 11% henkilökohtaisena avustajana ja 6-8% työskenteli työ- tai päivätoiminnassa, hoitolaitoksessa tai toimi tulkkina tai AAC-ohjaajana.

Opiskelijoita vastaajista oli 3%. Heistä seitsemän opiskeli puheterapeuteiksi, kolme viittomakielen ohjaajiksi, kaksi tulkeiksi, yksi varhaiskasvatuksen opettajaksi ja yksi ei kertonut opiskelemaansa alaa.

Vastaajista 17% sijoitti itsensä ryhmään "muu". He kertoivat olevansa muun muassa erityisopettajia, kommunikaatioalan ammattilaisten kouluttajia, viittomien opettajia ja viittomakielen ohjaajia.

Kahdeksan vastaajaa 469:stä (2%) eivät käyttäneet Papunetin viittomamateriaaleja. He työskentelivät päiväkodeissa tai viittomakielen tulkkeina. Päiväkodeissa työskentelevien joukossa oli muutama, jotka eivät tienneet Papunetin materiaaleista, mutta pääsääntöisesti syynä käyttämättömyyteen heillä olivat kiire, kuvien epäselvyys, kuvien ulkoasu ja niiden löytämisen haastavuus. Viittomakielen tulkit eivät kokeneet kuvien vastaavan heidän tarpeitaan, vaan he käyttivät mieluummin muita materiaaleja.

Raportissa keskitytään Papunetin tukiviittomamateriaalien käytön ja käyttötapojen tarkasteluun ja niiden käytöstä saatuihin hyötyihin. Kyselyn tuloksia tarkastellaan osin myös erilaisten käyttäjäryhmien kautta. Tarkasteluun on nostettu viisi suurinta vastaajaryhmää: päiväkodin työntekijät, puhevammaisten ja viittomakielen tulkit, puheterapeutit ja läheiset. Kyselyvastausten mukana tullut muu aineisto, kommentit tukiviittomakuvien luettavuudesta ja viittomahahmosta sekä toiveet materiaaleista ja käyttöliittymän kehittämisestä on koottu liitteeseen 1. Liitteestä 2 löytyvät verkkokyselyn kysymykset ja liitteestä 3 vastausten yhteenvedot.

1.2 Papunetin viittomamateriaali

Kyselyn aiheena oli Papunetistä löytyvä viittomamateriaali. Materiaalit ovat 1) viivapiirroksina toteutetut viittomakuvat ja niistä kootut 2) valmiit aihepiirikokonaisuudet. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluvat videomuotoiset 3) viitotut laulut, 4) viitottu työsanasto, 5) viitottu ratsastussanasto sekä

6) kuvina tai videoina toteutetut viitotut tarinat. Koko kokonaisuuden kokoa 7) tietosivusto tukiviittomista ja niiden käytöstä.

Kyselyvastausten perusteella ylivoimaisesti eniten edellä mainituista käytettiin 1) viittomakuvia, joita vastaajista on käyttänyt 94%. Seuraavaksi suosituin osakokonaisuus oli 3) viitotut laulut, joita hyödynsi 40% vastaajista. Miltei yhtä suosituksi laulujen kanssa nousi 2) viittomakuvista tehdyt aihepiirikokonaisuudet (35%). Pääsääntöisesti edellä mainittujen materiaalien käytössä ei tarkasteluryhmissä ole suurta hajontaa, mutta viittomakuvista tehtyjä valmiita aihepiirikokonaisuuksia käytetään päiväkotien työntekijöiden keskuudessa hieman muita ryhmiä vähemmän.

Seuraavaksi käytetyintä on 7) Papunetin tietosivusto tukiviittomista. Sitä käyttää 32% vastanneista. Tässä ryhmässä on jonkin verran hajontaa, sillä tietosivuja hyödynnetään enemmän puheterapeuttien ryhmässä (46% vastanneista 63 puheterapeuteista) ja vähiten viittomakielen tulkkien ryhmässä (23% vastanneista).

Viitottuja tarinoita (nro 6) hyödyntää 31% vastaajista. Tässä ryhmässä taasen viittomakielen tulkit nousevat esiin aineistohyödyntäjinä (43% vastanneista), muiden ryhmien käytön ollessa melko lähellä 31%.

Vähiten materiaaleista käytetään erikoissanastoja. Viitottua työsanastoa (nro 4) käyttää 12% vastaajista, ja siinä läheisten (22%) ja viittomakielen tulkkien osuudet (19%) nousevat esille, yhtä lailla kuin vähäinen käyttö päiväkodeissa (7%). Viitottua ratsastussanastoa (nro 5) käyttää 4% käyttäjistä, ja siinäkin läheisten 14% osuus nousee yli muiden, päiväkotien käytön jäädessä 0%.

Viisi prosenttia vastaajista käyttää myös muuta materiaalia. Näistä mainitaan Papunetin Kuva-pankki ja Kuvatyoäkalu, ja yleisesti muu kuvamateriaali, myös piirrokset, joilla kommunikaatiota voidaan tukea. Esille nousee myös vanhemmissa mobiililaitteiden käyttöjärjestelmissä toimiva Viitoappi. Vastaajat kertovat myös ohjaavansa perheitä, asiakkaita ja päiväkotien henkilökuntaa tutustumaan Papunetin sivuihin.

1.3 Tukiviittomamateriaalin käyttäjäryhmät

Vastaajista 41% on käyttänyt Papunetin viittomamateriaaleja viidestä kymmeneen vuotta. Muutamien vuosien käyttäjäkokemuksen omaavien vastaajien sekä pidemmän käyttäjäkokemuksen omaavien vastaajien ryhmät olivat samankokoiset, 26-27%. Alle vuoden käyttökokemuksen omaavia vastaajia oli 5%.

Jos kokonaisuutta tarkastelee viiden käyttäjäryhmän mukaan, on ryhmäkohtaisia eroja havaittavissa. Läheisten ryhmässä painotus on lyhytaikaisemmassa käyttökokemuksessa, sillä läheisistä 47% on käyttänyt viittomamateriaaleja muutamia vuosia ja 36% 5-10 vuotta. Päiväkodeissa työs-kentelevien ryhmässä ja puhevammaisten tulkkien ryhmässä jakauma on lähellä yleisjakaumaa. Sen sijaan viittomakielen tulkkien ja puheterapeuttien ryhmässä painotus on pidempiaikaisessa käyttökokemuksessa. Tätä saattaa selittää se, että läheisten ryhmässä viittomamateriaalit ovat osassa perheitä käytössä vain muutaman vuoden, yhtä lailla kuin päiväkotityöntekijöiden ryhmässä tukiviittomien käyttö voi olla jaksottaista. Sen sijaan muissa ryhmissä niiden käyttäminen on osa työnkuvaa ja siten pidempiaikaista. Huomiota kiinnittää kuitenkin se, että viittomakielen

tulkkien ja puheterapeuttien ryhmissä vähän aikaa aineistoja käyttäneitä, mahdollisesti uusia käyttäjiä on selkeästi vähemmän kuin muissa ryhmissä.

Viittomamateriaalien käyttöiheyttä tarkasteltaessa suurin osa vastaajista (42,08%) käyttää viittomamateriaaleja viikoittain, ja neljäsosa (26,25%) pari kertaa kuukaudessa. Päivittäisiä käyttäjiä on vastaajista 14%. Viikoittain viittomamateriaaleja käyttävien ryhmässä hieman muita suuremmaksi ryhmäksi nousevat puheterapeutit. Päivittäin käyttävien ryhmässä korostuu läheisten, päiväkotityöntekijöiden ja puhevammaisten tulkkien ryhmät. Harvemmin käyttävien kohdalla taasen vahvimmin nousevat esiin viittomakielen tulkit.

2. Viittomamateriaali toiminnan tukena

Lasten kanssa viittomakuvia käytetään esimerkiksi tukemaan toiminnan ohjausta, ennakointia ja siirtymätilanteita. Viittomakuvista voidaan rakentaa päivä- tai viikko-ohjelmia, tehdä erilaisia tilanteita tai siirtymisiä tukevia kuvasarjoja tai kuvittaa sovittuja asioita, kuten sääntöjä. Päivä- tai viikko-ohjelmat toteutetaan helposti muokattavina, ja niistä muodostuu lapsille helposti ymmärrettävä kokonaisuus, jonka avulla tieto välittyy lapselle tai päiväkoti- tai eskariryhmälle. Lapset, myös ne, jotka eivät vielä osaa lukea, pystyvät itse tarvittaessa varmistamaan tiedot ohjelmasta, mikä lisää omatoimisuutta ja oman toiminnan ohjausta. Tiedon omatoiminen saaminen rauhoittaa lapsia ja vähentää heidän tarvettaan tehdä varmistelukyselyä.

Tuettavista tilanteista esille nousevat erityisesti ruokailutilanteet. Viittomakuvien ja viittomien ja myös muun kuvamateriaalin avulla on selvitetty sekä ruokailun kulkua että ruokia ja ruoka-aineksiä. Viimeksi mainittujen selventämisellä on pystytty tukemaan uusien ruokien maistelua. Tukiviittomista tukeva ympäristö on kehittänyt lasten kommunikaatiokykyjä ja osallisuutta antamalla mahdollisuuden oman mielipiteen esille tuomiseen puhekyvyn puuttumisesta huolimatta.

Tukiviittomia käytetään paljon laulu- ja loruhetkissä. Viittomakuvilla varustettu laulumateriaali on tukenut päiväkodin aikuisia viittomaan. Lapset ovat keskittyneet viitottuihin lauluihin paremmin, tilanteet ovat sujuneet paremmin ja lapset ovat innostuneet myös itse viittomaan.

Toiminnan tukemisessa käytetään viittomakuvien ja tukiviittomisen lisäksi myös paljon muuta kuvamateriaalia. Vastauksissa kerrotaan edellä mainittujen esimerkkien lisäksi tuesta tunnetilojen ilmaisemisessa, uuden oppimisessa, sääntöjen läpikäymisessä, tapahtumissa ja perushoitotilanteissa. Vuorovaikutuksen sujuvoittaminen kaikin edellä mainituin keinoin tukee erityistä tukea tarvitsevien lasten toimintaa, nopeuttaa ymmärtämistä ja vähentää ymmärtämättömyydestä johtuvia raivokohtauksia. Päiväkotien lisäksi kuvamateriaaleja käytetään tukemaan ja selkeyttämään myös puhevammaisten asiakkaiden päivätoimintaa ja elämää asumisyksiköissä, ja paljon myös S2-opeutuksessa (suomi toisena kielenä), lapsista aikuisiin.

3. Viittomamateriaali opetuksen ja oppimisen tukena

3.1 Viittomakuvat, itsenäinen opiskelu ja muistiinpalautus

Väitteeseen “materiaalit auttavat viittomien opettelemisessa ja muistamisessa” lähes 83% vastaajista (363/437) vastasi “paljon”, ja 16% (71/437) “jonkin verran”. Vastaajista 58% palauttaa viittomia mieleensä ja 45% opettelee uusia viittomia viittomamateriaaleista. Tämä käytöntapa on painottunut päiväkotityöntekijöihin, läheisiin ja puheterapeuteihin. Tulkkien kohdalla puhevammaisten tulkit käyttävät materiaaleja tällä tavoin vain vähän (19% ja 10%) ja viittomakielen tulkit eivät juuri ollenkaan (9% ja 1%).

Kysyttäessä Papunetin viittomamateriaaleista saatua hyötyä tai apua, moni vastaaja toi esille huolensa viittomakuvamateriaalin käyttämisestä sanakirjana ja ensisijaisena viittomien itseopiskelun lähteenä. He painottivat, että tukiviittomakuvia tulee käyttää vain muistin ja kertauksen tukena, ja viittomat tulee oppia vuorovaikutteisesti niitä osaavalta henkilöltä. Kuvista oppii helposti viittomaan väärin, sillä viittoman liikkeen, suunnan tai toiston tarpeen tulkitseminen kuvista on vaikeaa. Piirretystä kuvasta tai valokuvasta voi varmuudella palauttaa mieliin vain viittoman alkukäsimuodon ja paikan.

Viittomakuvien pääsääntöinen tehtävä on toimia opitun, nähdyn ja itse tehdyn kertaamisen tai mieleen palauttamisen tukena. Kuvien avulla viittoja pääsee kiinni viittomien alkukäsimuotoon, viittoman paikkaan ja tietyissä rajoissa myös liikkeeseen, suuntaan ja mahdolliseen toistoon. Kuva mahdollistaa myös omantahtisen mieleen palauttamisen ja asiaan palaamisen. Viittomakuvien kokonaisuus tukee myös viittomia opiskelevien omatoimisuutta ja oma-aloitteisuutta, sillä viittomakommunikaatio-opettaja voi antaa asiakkaalleen tehtäväksi tarkistaa tai etsiä viittoman Papunetistä.

32% vastaajista hakee viittomakuvia nopeasti puhelimitään palauttaakseen viittoman muistiin. Pikaista viittomatiedon hakua tekevät erityisesti läheiset (53%) ja puheterapeutit (40%), vähiten viittomakielen tulkit (15%).

Osana viittomien kertaamista ja mieleen palauttamista toimii kaikki valmisteleva työ, jota päiväkodeissa, kouluissa, hoitolaitoksissa ja perheissä tehdään. Laulujen opetusta varten tukiviittomakuvilla kuvitetut laulunsanat, viittomaopiskeluun tehty peli tai sopeutumisvalmennuskurssin ohjausta varten koottu henkilökohtainen sanakirja palauttavat viittomia tekijöiden mieleen, ja samalla he oppivat uusiakin viittomia.

Tulostettuina viittomakuvat toimivat muistukkeena paitsi viittomasta, mutta myös viittomisesta. Tukiviittomien kuvat päiväkodin tai kodin seinillä tuovat viittomisen oppimisen helpolla tavalla osaksi arkea ja aktivoivat lähiympäristöä käyttämään tukiviittomia. 60% vastaajista kertoo tulostavansa viittomakuvia muistukkeiksi eri tiloihin ja toimintoihin. Näin toimitaan erityisesti päiväkotityöntekijöiden, puheterapeuttien ja läheisten ryhmissä, tulkkien osuuden jäädessä selvästi pienemmäksi. Kodin varustaminen tukiviittomakuvilla saattaa tapahtua osana perheopetusta viittomakommunikaatio-opettajan ohjauksessa, tai perheet jatkojalostavat opettajalta saamaansa materiaalia edelleen, esimerkiksi laminoimalla ruokaviittomamonisteesta pöytäalustan ruokapöydälle.

Vaikka tukiviittomamateriaalit on lähtökohtaisesti tarkoitettu aiemmin opitun muistiin palauttamiseen, niitä kuitenkin käytetään itseopiskelun materiaalina. Tämän raportin liitteeseen 1 on koottu kyselyvastauksista esiin nousseet kommentit tukiviittomakuvien luettavuudesta ja virheistä materiaalien viittomatiedoissa tai sanallisissa vastineissa.

3.2 Viittomakuvat ja opetus

Vastaajista 62% tekee viittomamateriaaleista opetusmateriaalia, viittomakielen tulkeista peräti 96% ja puhevammaisten tulkeista 93%. Opetusmateriaaleja tekevät myös päiväkodeissa työskentelevät (93%) ja puheterapeutit (52%). Myös läheisten ryhmässä opetusmateriaalikäyttö on huomattavan yleistä (42%). Opettaminen ja ohjaaminen toimintana on yhteistä kaikille vastaajaryhmille, myös läheisille. Materiaalia käytetään päiväkotien päivittäiseen toimintaan sisältyvässä opetuksessa, puheterapiassa, tukiviittomakursseilla ja tukiviittomien perheopetuksessa, mutta myös perheiden ja läheisten omassa yksityisessä arjessa. Kysyttäessä viittomamateriaalien käytöstä vastaajat toivat esille myös niiden käytön osana henkilöstön ja muiden lasten kanssa toimivien aikuisten kouluttamista, unohtamatta myöskään ammattiopetusta ja ammattiin opiskelua. Viittomamateriaalia tuodaan opetuksessa esille sekä monipuolisena materiaalipankkina, opettajien oma-toimisen opiskelun ja kertaamisen lähteenä että omatoimisen opiskelun lähteenä, jonka ääreen opettajat ohjaavat ohjattaviaan.

Kysyttäessä viittomamateriaalien käyttöä pelien tai harjoitusten materiaaleina, tulkkien ryhmissä käyttö oli yleisintä. Viittomakielentulkeista 74% ja puhevammaisten tulkeista 71% käytti materiaaleja näin. Kolmanneksi yleisintä käyttö oli puheterapeuttien ryhmässä (63%). Pelejä ja harjoituksia tehdään myös läheisten ryhmässä (36%). Vähiten pelejä ja harjoituksia toteutetaan päiväkotiryhmissä, mutta kuitenkin 30% ryhmän vastaajista toimii näin.

Myös viittomaopetuksessa tai puheterapiassa materiaaleista voidaan tehdä toimintatauluja erilaisiin tilanteisiin, esimerkiksi leivontahetkiin. Usein opetus- ja harjoittelumateriaaleja tehdään yhdistämällä viittomakuvia symbolikuviin sekä liittämällä Papunetin materiaalia myös kaupallisiin kuvamateriaaleihin, kuten PCS-kuviin tai muihin kommunikoinnin apuvälineisiin. Viittomakuva-kuva - yhdistelmä tukee asiakkaan visuaalista oppimista ja muistia. Yhdistelmiin on helppo liittää myös pientä pelillisyyttä, mikä auttaa keskittymisessä. Kuva ja viittomakuva voidaan liimata selät vastakkain yhteen, tai viittomakuvia voidaan yhdistää värien tai käsitteiden opetteluun. Pelien kautta opetustilanne muuntuu leikiksi ja pelaamiseksi, millä voi tukea myös opetukseen osallistuvan vanhemman saamista mukaan.

Erilaisissa opetus- tai kuuntelutilanteissa, esimerkiksi laulujen sanojen opettamisessa, kuvat kiinnittävät vilkkaiden oppijoiden huomion ja rauhoittavat tilannetta. Viittomamateriaaliin kuuluvat kuvitetut lorut aktivoivat lapsia seuraamaan kuvitusta ja osallistumaan viittomiseen.

Arjen ympäristöihin tuodut viittomakuvat myös muistuttavat paitsi viittomista, mutta myös viittomisesta. Päiväkodeissa ja perheissä tiloihin ja säilytyskalusteisiin kiinnitetyt viittomakuvat tukevat sekä lapsia että aikuisia. Ne voivat liittyä johonkin toimintoon, tilaan tai esineisiin, tai olla päivän tai viikon opeteltava viittoma.

Viittomakuvia ei käytetä vain viittomakommunikaation opettamisessa, vaan niillä tuetaan myös muuta opetusta. Materiaalista on esimerkiksi tehty autististen ryhmälle koulutehtäviä, joissa on yhdistetty viivalla viittomakuvia valokuviin. Ohjaajana työskentelevä vastaaja kertoo voitavansa nopeasti tuottamaan kuvia tukemaan oppilaiden ymmärrystä ja oppimista.

Viittomamateriaalikonaisuudella on suurta merkitystä tukiviittomia opettaville heidän valmistellessaan opetusta. Aihepiireittäin koottuja valmiita viittomakuvasarjoja kiitetään, sillä ne säästävät opettajien aikaa. Helposti ja nopeasti toteutettavissa oleva materiaali paitsi virkistää opettajan mieltä, mutta myös mahdollistaa opetuksen räätälöinnin. Viittomakuvamateriaali ja Kuvapankki muodostavat yhdistelmän, joka mahdollistaa paitsi opettajille, mutta myös päiväkodeille, palvelutaloille, päivätoimintakeskuksille ja perheille mahdollisuuden tuottaa itse tarvitsemaansa materiaalia. Tarvittavia kokonaisuuksia on helppo ja nopea koostaa ja tulostaa, ja kuvakoko on päätettävissä. Perheissä taasen usein yhdellä perheenjäsenellä on toisia suurempi vastuu perheen sisäisestä tukiviittomaopetuksesta, ja heille Papunetin materiaali on arvokas ja ilmainen kokonaisuus.

Edellä kuvatusta käy ilmi, että viittomien opettaminen integroituu tavalliseen arkeen, ja opettajina ja ohjaajina toimivat muutkin kuin puheterapeutit, viittomakielen ohjaajat ja tulkit. Tämä asettaa vaateen materiaalin oikeellisuudesta ja selkeydestä. Mahdolliset epäselvyydet materiaalissa lähtevät leviämään, sillä materiaalien käyttäjistä kaikilla ei ole mahdollisuutta tarkistaa oppimaansa kommunikaatioalan ammattilaisilta.

4. Viittomamateriaali kommunikaation ja vuorovaikutuksen tukena

Väitteeseen “materiaalit lisäävät tai kehittävät vuorovaikutusta” 59% vastaajista (258/437) vastasi “paljon” ja 36% (156/437) “jonkin verran”.

Vuorovaikutuksen tukeminen ennen puheterapian alkua

Useampi vastaaja tuo esille sen, että avoimesti verkossa oleva Papunetin viittomamateriaali mahdollistaa nopean hätäavun puhumattomalle lapselle ja hänen lähiympäristölleen. Ilmainen kuvapankki mahdollistaa monipuolisen kuvakommunikaatio- tai viittomamateriaalin kokoamisen lapselle jo ennen viittomaopetuksen alkamista. Lisäksi vanhemmat ja päiväkotien työntekijät voidaan ohjata Papunetin sivustolle hankkimaan lisätietoa. Kuvien avulla lapsi pystyy ilmaisemaan itseään, vuorovaikutus hänen kanssaan käynnistyy ja lapsi tulee ymmärretyksi.

Ymmärtämisen varmistaminen

Materiaalin koettiin tukevan myös väärinymmärrysten välttämässä ja yhteisymmärryksen saavuttamisessa asiakkaan kanssa. Kuvia käytetään ymmärtämisen varmistamiseen esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi ei puhu ja hänen viittomisensa on epäselvää - silloin viittomakuvaa käyttämällä sanasta voidaan varmistua. Kuvaava on myös vanhemman kertomus lapsestaan, joka oli kiukutellut ennen jännittävää tilannetta. Lopulta lapsi oli näyttänyt ja viittonut vanhasta viittomavihostaan löytämiään pää- ja vatsakipuviittomia. Kun vanhempi oli lopulta ymmärtänyt, että lapsi yrittää kertoa omasta jännityksestään, oli kiukku loppunut siihen.

Kommunikaatiotuki

Viittomamateriaalien koettiin tukevan päiväkodin toiminnan ohjauksessa ja sujuvoittamisessa: puheutumisen, vuorovaikutuksessa, oman tahdon ilmaisemisessa, toiminnan ohjauksessa sekä kasvatuksessa. Päiväkodeissa kommunikaatio pienten lasten kanssa helpottuu viittomien avulla, ja lapset hyötyvät, kun saavat kommunikointikeinon ja mahdollisuuden ilmaista itseään. Perheopeutuksessa käytetyt kuvat siirtyvät osaksi perheen arjen toiminnan tukea. Materiaali voi toimia myös leikkitalanteissa siltana lasten välisessä vuorovaikutuksessa. Viittomamateriaalien käyttö ei kuitenkaan rajoitu lapsiin, sillä niistä on tehty tukiviittomaohjeita esimerkiksi toiminta- ja fysioterapeuteille avuksi asiakkaiden kanssa kommunikointiin.

Viittomakieliset kuulevassa ympäristössä

Viittomamateriaaleja käytetään myös kuulevien ja kuurojen välisessä suorassa kommunikoinnissa. Viittomakuvista kootut aineistot, joissa viittomakuvan yhteyteen on kirjoitettu sen puhuttu vastine, voivat toimia keskustelualustana. Silloin viittomakieltä osaava voi lukea viittomakuvia, kuuleva (ja lukutaitoinen) taas kirjoitettuja sanoja. Materiaali toimii kuulevassa ympäristössä kodista päiväkotiin, kouluun ja harrastuksiin. Se mahdollistaa kommunikoinnin helpottumisen kuuron lapsen ja hänen kuulevien ystävien, sukulaisten ja muiden lapsen kanssa toimivien aikuisten kanssa, erityisesti silloin, kun viittomakieltä taitavia kuulevia henkilöitä ei ole paikalla.

Viittomamateriaali mahdollistaa kommunikointia myös päiväkodin henkilökunnan ja lapsen kuurojen vanhempien välillä. Viittomamateriaalit antavat henkilökunnalle mahdollisuuden etsiä ja harjoitella päivän aikana joitakin viittomia, joilla viestiä vanhemmille lapsen päivästä.

Muu kuvallinen tuki

Vastauksissa tuli esille myös Papunetin tarjoama muu kuvallinen tuki ja materiaalit, jotka mahdollistavat vuorovaikutuksen tuen laajalle asiakaskunnalle. Lisäksi useissa vastauksissa tuotiin esille kuva-aineistojen käyttö kaikenikäisten S2-opiskelijoiden (suomi toisena kielenä) kanssa.

5. Tiedon jakaminen ja leviäminen, laajempi vaikuttavuus

Kysyttäessä vastaajien mielipidettä väitteeseen ”viittomakuvien avulla tieto tukiviittomista kommunikaatiomuotona leviää” lähes puolet vastaajista (210/436) oli ”täysin samaa mieltä” ja miltei saman verran (180/436) oli ”osittain samaa mieltä”. Vastaajaryhmistä päiväkodeissa työskentelevät suhtautuivat väitteeseen kaikkein positiivisimmin.

Tukiviittomamateriaalikonaisuuden avulla jaetaan tietoa läheisille ja tuetaan päiväkotien henkilöstöä. Varhaiskasvatuksen erikoisopettajat kertovat ohjaavansa päiväkotien henkilökuntaa ja vanhempia Papunetin materiaalikonaisuuden ääreen. Sivustoa suositellaan ja sitä tuodaan esille säännöllisesti. Lisäksi materiaaleista on kerrottu ja sitä on esitelty vanhemmille esimerkiksi päiväkodin varhaiskasvatuskeskusteluissa (Vasu).

Avoin, kaikkien käytettävissä oleva materiaali luo myös yhteyden perheiden ja päiväkotien välille, kun kaikilla on yhtäläinen pääsy samaan materiaaliin. Lähes 70% vastaajista (299/437) koki, että "Papunetin materiaalit rohkaisevat tukiviittomisen yrittämiseen ja kokeiluun", ja 28% (126/437) mielestä näin tapahtui "jonkin verran". Väitteeseen "materiaalit kannustavat kokeilemaan tukiviittomista uusissa tilanteissa" 44% (192/437) vastasi "paljon" ja 45% (195/437) "jonkin verran". Helposti saatavilla oleva tukiviittomamateriaali välittää tietoa tukiviittomista ja rohkaisee ja kannustaa käyttämään niitä. Viittomakuvamateriaali mahdollistaa myös opitun siirtämisen opetustilanteesta perheen arkeen, kun opetukseen osallistunut vanhempi pystyy myöhemmin opettamaan toista vanhempaa.

Papunetin materiaalin helppo saatavuus ja selkeys tukee myös niitä aikuisia, jotka eivät ole koskaan käyttäneet viittomakuvia. Aikuisia niin perheissä kuin työyhteisöissä on saatu kokeilemaan tukiviittomien käyttöä, jolloin paitsi tukiviittomisen hyödyt mutta myös materiaalin käytön helppous on huomattu.

Kysyttäessä materiaalien maksuttomuudesta, vastaus oli hyvin selkeä: 96,5% vastaajista piti materiaalien maksuttomuutta tärkeänä. Lisenssivapaus mahdollistaa sen, että Papunetin viittomakuvia saa jakaa asiakkaan lähipiirille vapaasti. Palvelun ilmaisuus madaltaa kokeilukynnystä ja edesauttaa perheitä ottamaan sen käyttöön. Ilmainen materiaalipankki todettiin tärkeäksi myös päiväkodin työntekijöille.

Papunetin sivuille toivottiin kuitenkin vielä tarkempaa ja selkeämpää tekijän- ja käyttöoikeuksien sekä materiaalin viittausohjeen selvittämistä ja ohjeiden sijoituspaikan miettimistä.

6. Johtopäätökset

Kaksi viikkoa auki olleen verkkokyselyn huima vastausmäärä, liki 470 vastausta, kertoo Papunetin viittomakuvamateriaalin laajasta käytöstä ja merkittävydestä käyttäjilleen. Käyttäjiltä saatua palautetta voidaan kuvailla vähintäänkin positiiviseksi ja melko samansuuntaiseksi. Kyselyvastauksista koostui monipuolinen kuva viittomamateriaalien käytöstä erilaisissa ympäristöissä, tilanteissa ja eri toimijoiden käsissä.

Yleisimmiksi käyttötilanteiksi voidaan nimetä ainakin opetus ja muistiin palauttaminen. Opetus tulee tässä käsittää laaja-alaisesti: se on yleisesti sitä, kun toinen ihminen mallittaa viittomien käyttämistä toiselle, aikuinen lapselle, aikuinen aikuiselle tai lapsi ympärillään oleville. Yhtä lailla muistiin palauttamista tulee miettiä laajasti: se on sitä, kun viittomia opiskeleva aikuinen tai lapsi varmistaa oppimansa kuvasta, tai sitä, kun eri alojen ammattilaiset tai läheiset valmistautuvat kommunikaatio-, ohjaus- tai opetustilanteisiin. Papunetin viittomamateriaali ja Kuvatyökalu yhdessä mahdollistavat monipuolisen tuen kumpaankin tilanteeseen, ja rakentavat siten perustaa kommunikaatiolle, vuorovaikutukselle ja toiminnanohjaukselle erilaisissa ympäristöissä.

Viittomamateriaalin avoimuutta, ilmaisuutta ja saavutettavuutta pidettiin vastauksissa äärimmäisen oleellisena. Helposti verkossa saatavilla oleva materiaali tuo viittomat tasaveroisesti kaikkiin käyttöympäristöihin. Tämä luo tasa-arvoa kommunikaatiotukea tarvitseville käyttäjille ja heidän läheisilleen, yhtä lailla kuin kasvatus-, hoito- ja kommunikaatioalan ammattilaisillekin. Ilmainen ja saavutettava materiaali mahdollistaa ammattilaisten nopean reagoinnin ja asiakkaiden tukemisen jo

ennen virallisten tukitoimien alkamista. Yhteiskäytössä oleva materiaali luo yhtenäisyyttä kodin, päiväkodin, koulun ja päivätoiminnan välille. Sivuston laajuus kertoo vanhemmille, että he eivät ole ongelmiansa kanssa yksin, vaan kommunikaatiotukea tarvitsevia perheitä on paljon.

Päiväkodeissa työskentelevät olivat kyselyssä aktiivinen vastaajajoukko. Heidän vastauksistaan saa monipuolisen kuvan Papunetin tukiviittomamateriaalien käytöstä ja niistä saadusta tuesta päiväkotiympäristöissä. Aikuisten antaman viittomisen mallin myötä viittomien käytöstä tulee osa luonnollista vuorovaikutusta. Lapset innostuvat viittomaan, mikä lisää myös lasten välistä kommunikaatiota ja vähentää viittomia tarvitsevien lasten ulkopuolisuutta. Lapsi kykenee ilmaisemaan tunteitaan ja omaa tahtoaan, mikä antaa rohkeutta osallistua toimintaan ja vähentää turhautumista ja syrjään jäämistä. Vuorovaikutukseen pääseminen ja ymmärretyksi tuleminen ovat olennaisia tekijöitä osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistumisessa. Molemminpuolisen ymmärryksen saavuttamisen hienous ja hyödyt tulivat esiin monissa vastauksissa.

Kyselyn vastausten kautta välittyi myös toive siitä, että materiaalia lisättäisiin ja päivitetäisiin. Viittomakuvien valikoima näyttää kattavan jo melko hyvin varhaiskasvatuksen henkilökunnan tarpeet, mutta päivitysten lisäksi laajennusta toivottiin myös kohti nuorten ja aikuisten kokemusmaailmaa. Vastausten kautta välittyi myös vahva toive materiaalin selkeästä hahmotettavuudesta ja kuvamateriaalin tarkistamisesta, kommentteja kuvamateriaalin vaikeaselkoisuuteen ja ehdotuksia sen parantamiseen. Helposti saavutettavana, helppokäyttöisenä ja ilmaisena materiaalina Papunetin viittomamateriaali toimii aina myös suoran oppimisen lähteenä. Luotettavana materiaalipankkina Papunetin tulee pitää huolta sen tarjoaman materiaalin oikeellisuudesta ja hahmotettavuudesta. Materiaalia tulisi voida käyttää luottavaisin mielin oppimisen, opettamisen ja muistiin palauttamisen tukena.

Tukiviittomamateriaalin olemassaolo ja jakaminen eivät sellaisinaan synnytä kommunikaatiota ja vuorovaikutusta ihmisten välille. Tarvitaan myös mallittamista, ohjausta ja opastusta sekä tukiviittomiseen että viittomamateriaalien käyttöön. Papunetin viittomamateriaaleja tarkastelevan kyselyn vastausten kautta tukiviittomien opetuksen käsite laajentuu viittomakommunikaatio-opetuksista ja puheterapiasta kotien, päiväkotien, koulujen ja hoitolaitosten arjessa tapahtuvaan toimintaan. Arkeen integroitu kommunikaation tuki vaikuttaa pitkälle ja tukee tukiviittomia tarvitsevan muistia, keskittymistä ja toiminnanohjausta sekä auttaa häntä oppimaan kieltä ja puheentuottamista.

Papunet koetaan kanavaksi, josta on haettavissa rauhallisella tavalla perusviittomia arkeen. 38% 437 vastaajasta totesi viittomamateriaalien sujuvoittavan arkeaan paljon ja 44% jonkin verran. 72% samaisesta vastaajajoukosta totesi viittomamateriaalien helpottavan työtään paljon, ja 24% jonkin verran. Näiden lukujen ja kyselyn vastaajamäärän perusteella voidaan todeta, että Papunetin viittomamateriaaleilla on vankka sija ja tehtävä kommunikaatioalalla tiedon levittäjänä, materiaalipankkina ja viittomien opetuksen ja oppimisen tukena.